

Forlagets forord

Bo Giertz (1905–1998) er forfatteren bak denne historiske romanen som står som et av 1900-tallets ruvende lutherske verk.

Den unge Giertz skal ha erklært seg som ateist da han begynte å studere språk ved Uppsala universitet, men etter å ha hørt en forelesning av Natanael Beskow i 1925, bestemte han seg for å gi livet sitt til Jesus og bli en kristen. Deretter søkte han seg inn på prestestudiet. I mange år var Giertz den fremste talsmannen for en konservativ kristendomsoppfatning i Svenska kyrkan. Han ble utnevnt til tjenestegjørende ekstraordinarie hoffpredikant i 1943, deretter til preses ved prestemøtet i Linköpings stift i 1948 og så til biskop over Göteborgs stift i 1949. Han ble emeritus i 1970.

Giertz skrev flere bøker i løpet av sin tid som prest, blant de viktigste av disse er romanen *Steingrunnen*, som først ble utgitt i Sverige i 1941. Handlingen er lagt til en menighet i Linköpings stift, et sted i området mellom Småland og Östergötland. Her, i Ödesjö, følger vi tre ulike prester som kommer til prestegården for sin første prestetjeneste. Opplysningstidens *Henrik Savonius* får et skjellsettende møte med den pietistiske vekkelsen rundt 1810, *pastor Fridfeldt* møter vi i frikirkens gjennombruddstid i 1880 og presten *Gösta Torvik* brytes med liberalteologien rundt 1940. Alle de tre unge prestene stilles overfor et personlig kall til vekkelse. Det tilbakevendende problemet er synden som ligger som en steingrunn i hjertet. Hvordan forholder man seg til den slik at man kan finne fred i frelsen?

I *Steingrunnen* gir Bo Giertz ramsalt sjelesorg på luthersk grunn, og romanen befester sin posisjon som en av 1900-tallets viktigste kristne bøker. Boken har nå fått sin naturlige plass i serien Kristne Klassikere.

I

HERRENS HAMMER

Kallet

Det fløy en sprø krystalltone gjennom summingen og tobakksskyene da prosten løftet sitt spisse lille punsjeglass og klinket med rittmesteren. Han førte det til leppene, men stanset på halvveien og reiste seg fra den hvite lenestolen.

– Mine herrer ... Han løftet glasset i retning av spillebordet i den ene enden av salen der herrerne fra Eksta, Saleby og Bocksholmen satt samlet. – Mine venner ... Den andre hånden tegnet en sirlig bue utover salen der prostiets prester hadde slått seg ned i uregelmessige klynger. – Jeg ber dere alle forene dere med oss i en skål for seierherrene ved Sikajoki og Revolaks.

Magister Savonius reiste seg, løftet blikket, holdt det stødig festet på sin sjef og lot det deretter – ikke uten velbehag – gli rundt salen. Det var da likevel ganske merkverdig hvor mye vidd og kultur som kunne rommes i en slik markspist, gammel prestegårdsrønne. Han tenkte på hvordan han sist advent hadde pakket ned bøkene sine i en stor kiste og valgt ut noen få forfattere, først og fremst de gustavianske dikterne, som skulle følge ham i forvisningen når han nå forlot akademiet og reiste hjem for å bli prestevidd. Da hadde han vemodig strøket med hånden over gullsnittet på sin Kellgrens-utgave og tenkt: Nå får du trøste meg i ensomheten. Men noen ensomhet hadde denne første stillingen hans sannelig ikke brakt ham. Prestegården i Ödesjö var ikke noe forvisningssted. Den gamle prosten var en fin og spirituell mann, om enn kanskje vel konservativ og ikke uten en snev av ortodoks podagra. Men hyggelig var han å være sammen med, og en imponerende landsfader var han for sin bygd, med den samme uoppslitelige interesse for husforhør, oldtidsminner, potetdyrking og verdenspolitikk. Der han sto, rank

og mager med sin høye panne og de myndige, markerte munnvikene, var han en sann pryd for sin stand. Savonius konstaterte med velbehag at rittmesteren på bruket, som dog var soknets første standsperson, tok seg temmelig ubetydelig ut med sitt joviale og litt kvapsete ansikt som var sunket ned i den store snippen mellom epålettene. Prosten var et helt hode høyere. Det var ikke tvil om hvem som så mest krigersk ut. Det var nok heller ingen tvil om hvem folk hørte mest på under soknemøtene.

Magisteren hadde latt blikket gå videre. De siste strålene av kveldsolen lette seg vei gjennom lindekronene, de danset i lekende strimer gjennom det lette røyksløret og kastet et varmt gjenskinn mot taket så alle de svakt overmalte høvelsporene i det hvite panelet trådte fram som krusningen på et vannspeil. Lengst borte i hjørnet rørte det seg noen lyse flekker på det mønstrede perlegrå tapetet og på den mørke taklisten hvor den håndmalte papirstrimmelen i kveld lot sine gule roser tre frem i hele sin forseggjorte sirlighet.

Borte mellom de to vinduene på langveggen stod spinettet med svarte tangenter og rette riflete ben. En fiolin lå fremme, og rundt omkring var ungdommen samlet, et helt blomsterbed av lyse empiredrakter og brokete kjoler. Der var prostegårdens egne ungdommer, de unge pikene fra kapteinsgården, rittmesterens Babette og noen andre som Savonius ikke kjente igjen. Man hadde bladd i notene og hvisket sammen. Bare de nå hadde våget å be prosten flytte inn i stuen, så kunne det bli dans. For nå var Johan-Christofer kommet hjem fra gymnasiet med fiolinkassen surret fast til skolekisten og de siste gavottene i mappen.

Det høyverdige presteskap fordelte seg litt mer spredt over resten av salen. Der stod Hafverman i Nes, stor og bredbeint med et fast grep om langpipen. Der var Nylander og Warbeck, og hele rekken av prester. Mange var påfallende unge, og snittet på klærne var slett ikke så gammeldags. De eneste som ødela det gode inntrykket, var kollegene Runfeldt og Lindér. Runfeldt var ubehjelpelig bondsk med snus på frakkeoppslaget, sprukket støvlelær og med en ubeskrivelig atmosfære av fjøs og surkål om hele sin undersetsige person. Han hadde passet bedre i fløybygningen der gårdsbestyreren og skysskarene spiste sin oksesteik. Lindér var en mørk Savonarola, ikke uten ild i sin opptreden, men en

ild som mistet glansen akkurat som en flamme i solskinnet så snart den akademiske åndfullheten fra Uppsala begynte å lyne med sitater og spirituelle bemerkninger.

Skålen var drukket og ble fulgt av den vanlige taushet. Bare en humle dasket i tunge dump mot taket, og en stol knirket. Tvers gjennom solglansen og den tunge varmen trakk det kanskje også en lett sky av forstemthet. Fredsidyllen var brutt. Skyggen fra øst som nesten var forsvunnet i festbruset, krøp fram fra kroken sin igjen med alle vinterens vanærende minner i sitt følge.

Savonius kjente seg en smule svimmel. Armene var slappe og fingertuppene følelsesløse. Han hadde ganske sikkert drukket for mye igjen. Den første stemmen som brøt stillheten, hørtes unaturlig fjern ut. Det var gamle baron Schenstedt på Saleby som talte:

– Ja, hva tror dere, mine herrer? Kommer krigslykken til å vende seg nå?

Rittmesteren kjente tydeligvis sakkyndighetens ansvar på sine brede skuldre. Han skjøt fram haken og forkynte:

– Denne krigen kommer aldri til å vende seg. Den var tapt allerede før den var begynt. Vi har satsset på den gale hesten. Vi skulle i tide ha forstått hva klokken var slagen. Tro meg, mine herrer: I hundre år framover kommer Europas skjebne til å bli diktert av Napoleons geni. Den sanne patriotisme består i å erkjenne dette og ta konsekvensen av det. I forbund med franskmennene hadde vi hatt vår sjanse mot russerne. Nå har vi bare å forhandle med dem og slutte fred, om så må være med tap av Finland. Våre troppers tapperhet fryder et krigerherte, men vår tid har endelig lært å hylle fornuften, og all fornuft sier at motstand mot russerne i lengden er forgjeves.

– Hvem har sagt det er forgjeves? ropte Schenstedt med en raskhet som viste at han kjørte opp i gamle prøvede stillinger. – Når som helst har vi engelskmannen her. Krigen vinner han i alle tilfelle til slutt, og når den franske såpeboblen sprekker, har jeg lyst til å se hvem av Bonapartes beundrere som redder seg!

– Hva den engelske hjelpen er verdt, må vel baronen vite nå! svarte rittmesteren spydig. Konvensjoner og traktater, løfter og snakk. Men Napoleon, det er fremad marsj, *cannonade, breche, victoire!*

Nå var det sokneprest Hafvermans tur til å gi sitt besyv med i diskusjonen.

– Denne krigen er verre enn dårskap, den er en forbrytelse mot det høyeste Forsyn! Det er hovmod av en liten nasjon å trosse de store. Stod ikke Bonaparte og den russiske keiseren med kartet foran seg på bordet i Tilsit og delte opp verden? Hva vil mine herrer gjøre med det? Det er kristeligere å føye seg enn å kjempe mot Guds tilskikkelser. Fortsetter vi på denne måten, har vi russerne i Stockholm og franskmennene i Skåne innen året er omme. Byene våre blir brent ned, hele vår kultur legges fullstendig øde! Og det bare for den forfengelige ærens skyld! Er da vår surt ervervede velstand ingenting verdt?

– Er friheten ingenting verdt, herr sokneprest?

Det var en av de unge herrene på Saleby som spurte.

– Friheten? Hafverman så skarpt på den djerve unge mannen. – Friheten? For en fornuftig tanke er friheten retten til å utøve sin næring, nyte sin uforstyrrede hvile og leve i fred med sine egne. Det kan du like godt enten øvrigheten er russisk eller svensk.

Rittmesteren satte seg som om han anså saken for utdebattert. De fleste fulgte eksemplet. Borte ved spinettet begynte mamsellene å hviske igjen. Prosten var blitt stående. Det var ikke fritt for at han smilte litt.

– Om Finland – hvilket Gud forby! – virkelig skulle bli russisk, så får broder Hafverman reise over dit og prøve riktigheten av sine teorier. Han kommer kanskje til å bli litt skuffet i det lange løp. Hva alliansene angår, tror jeg hverken Bonaparte eller britene har det siste ordet å si her oppe. Det sier vi nok selv. Det kan være sant nok at et lite folk som vårt ikke i lengden kan stå imot Russlands ressurser – om de nå kan settes inn mot oss alle på en gang. Men er russerriket stort, så har det desto lengre grenser å passe på og desto flere jern å holde varme. De store har som regel nok med å passe på hverandre. Selv en liten munnfull kan få være i fred om den er tilstrekkelig besk og pigget å svelge. Derfor byr både forstanden og æren at man ikke kapitulerer, men verger seg tappert ...

– Tappert, tappert ... *mon cher ami!* Rittmesteren viftet med hendene. – Hva hjelper tapperheten! Tenk bare på den siste jobsposten om min unge venn og reisekamerat! Hadde ikke Löwenhielm mot da han

angrep kosakkene ved Pyhajoki? Altfor mye er jeg redd! Hva kunne han utrette mot overmakten? Hans skjebne er Sveriges! Fanget og slept bort – hans ulykke rører meg på det smerteligste.

– Greven var full som en alke! ropte den unge herren fra Saleby. – Han hadde spist frokost i hovedkvarteret, og i rusen fikk han det innfall at han for enhver pris skulle gi seg i kast med kosakkene. Så falt han av hesten – det stod i brevet fra Conrad-Émile. Rittmester Rehbinder med sine dragoner prøvde å redde ham, og det hadde vel gått om han ikke hadde vært så drukken. Hele brigaden visste om skandalen, sier Conrad-Émile.

– Tenk på hva du sier, Eugen! ropte rittmesteren med en harme som ville vært tilintetgjørende om ikke gleden over denne splitter nye anekdoten hadde skint så tydelig igjennom. Den unge rabulisten ved spillebordet lot seg heller ikke imponere, men fortsatte lidenskapeilig:

– Hele denne krigen er en skam og vanære uten like! Ved Tavastehus senket de ti tusen geværer i sjøen og flyktet for russerne uten å løsne et skudd – alt på ordre, enda guttene tigget om å få slåss. Og så Sveaborg! Conrad-Émile skriver at de har fått høre gjennom flyktninger fra Helsingfors at Buxhövdens nå etterpå går omkring og skryter av at festningen var absolutt uinntagelig. Russerne på isen utenfor var færre enn våre folk som kapitulerte. Og alt dette for noen forræderes skyld! Soldatene skrek at de skulle massakrere kommandanten, de gråt som barn da flagget ble tatt ned, og likevel – ut på isen og hive geværene! Jeg skal få lov til å si dere noe, mine herrer: Er det den ånd vi har, da kommer hvilken som helst bikkje til å trampe på oss, og vi har ikke fortjent bedre heller!

Det ble en pinlig stillhet. Så var altså hele det stygge såret revet opp igjen. Man hadde liksom etter en stilltiende overenskomst voktet seg for å røre ved det denne sollyse sommerkvelden. Nå blødde det på nytt. Bare Hafverman buldret usjenert videre.

– Det er lett å dømme når en går i blanke støvler og kalvekruss og aldri behøver å risikere å få blod på sin kårde! Jeg tror de handlet fornuftig på Sveaborg. De sparte tusen enker for deres tårer. Jeg kan forstå at en kriger kjenner det noe smertelig når han ser sin æres symbol bli

firt ned. Men det går over. Om tredivet år kommer alle til å være enige om at de handlet fornuftig på Sveaborg.

– Da vil jeg heller gi avkall på all fornuft og ha æren i behold! Det var nok engang Eugen Schenstedt som ikke kunne tie. Det finskårne ansiktet var blekt, og røsten skalv. – Fornuft, fornuft – det finnes ikke noe ord som gjør mer skade i vårt arme folk! Denne elendige fornufthen som nå har vært forkynt i femti år, har gjort oss til uslinger og feiginger. Vil en skipsreder heller frakte til russerne enn gi kreditt til den svenske kronen, så er det fornuft! Stenger du stabburet for de sultne svenske soldatene som bare har sedler å fare med, og sparer flesket til moskovitten som betaler med gull, så er det fornuft! Det er vel derfor våre øvrighetspersoner der borte i Finland står og bukker for keiseren og sverger ham troskapsed. Midt under en brennende krig! Mens den finske hæren kjemper i Österbotten! Akademiet, professorene, biskopen, overretten, hele den svenske kremen i Åbo har gått inn under den russiske eden. Også landshøvding von Troil, enda han er erkebiskopsønn og kongens mann! Han fikk en russisk orden til belønning – det fikk biskop Tengström også! Conrad-Émile skriver at de eneste som nekter å sverge til russerne, er bøndene. Men de svenske myndighetene er over dem for å gjøre dem myke i ryggen. Skjærgårdsflåten har snappet opp brev fra biskopen der han formaner småkårsfolket til for alt i verden å holde seg stille og underkaste seg den nye øvrigheten som Gud den Allmechtige i sin nåde har sendt i herr biskopens vei, slik at hans Høyærverdighet kan fortsette å drikke sin fine vin og reise i fred til sine sommerfornøyelser! Hva sier dere, mine herrer, til en slik usselhet? Ja, hva sier dere geistlige herrer som er til stede her – det skulle virkelig more meg å høre!

Prestene tittet på hverandre og siden på prosten. Men det så ikke ut til at prosten ville svare. Så var det igjen Hafverman som fikk ordet, han hadde bare ventet på anledningen og braket løs med full bravur.

– Jeg for min del sier at unge herrer skulle drikke mindre, så ble de ikke så eksaltert! Biskop Tengström er kjent som en opplyst og kultivert person, han har ganske sikkert handlet klokt og besindig. En skal forresten ikke tro alt som det snakkes om i Stockholm, og ikke sette seg til doms over de menn som gjør sin tunge plikt i et erobret land.

Kollegene nikket samtykkende. Bare Lindér sto fordypet i tanker. Det så ut som om noe verket og arbeidet bak det lave, sorte hårfestet. Han vendte seg til de nærmeste embetsbrødrene og begynte å snakke med lavmælt iver.

– Den unge herren der borte har likevel rett. For snart tyve år siden leste jeg ved akademiet i Åbo. Jeg har hørt både Porthan og Tengström. Tengström holdt forelesninger i moralteologi. Det var svært elegant, mye av de franske encyklopedistenes visdom, men ikke mye av Luthers. Vidd hadde han, krydret var det, men det var fransk parfyme og ikke bibelsk salt. Han lærte rent ut at det var det samme under hvilken regjering vi levde, bare vi får leve stille og rolig. Jeg bebreider ham ikke for det. Det er verken bedre eller verre enn det meste av denne tids visdom. Men i vinter har vi fått smake de råtne fruktene av den mugne sæden vi har sådd i femti år.

Han merket plutselig at hele salen lyttet. Et øyeblikk stusset han, så rettet han opp den kantete skikkelsen og fortsatte:

– Det er kommet råte helt inn i margin på oss. Hvem tåler nå å høre et usminket Guds ord? Jesus har de gjort til en morallærer som bekrefter det som Grekenlands vise allerede visste. Syndefordervelsen blir fremstilt som en uskyldig svakhet i naturen som kan prekes bort med poetiske fraser. Slik som mennesket er, med djevlen i kroppen, slik er det skikket til å øve alle dyder og virkeliggjøre den høyeste fullkommenhet. Alt sammen i kraft av sin formørkede fornuft som det følger som den nye morgenstjernen! Bare fornuften sier at noe er godt og nyttig, så er det straks gagnlig og dydig. Bare en skubber en nymotens parykk over den forblindede forstand, putter det kjødelige hjertet inn bak en silkekjole og smører sin glatte tunge med Diderot og Voltaire – da skal alt lykkes. Men det lykkes ikke! Det går i grøften! Der er vi nå, dypest nede i søle og skam og vanære. Ulykken er ikke at vi er så få. Det var vi ved Narva også. Men ulykken er at vi er gudløse. Brennevin og fylleri uten ende, løsaktighet og religionshån, bestikkelser, ynke og feighet ...
På fruktene skal dere kjenne dem!

Nå brast demningene, og innvendingene fosset inn fra alle kanter. Embetsbrødrene sluttet en sort ring rundt Lindér for å kreve svar av ham: Ville han vri utviklingens hjul tilbake og slokke det fornuftens lys

som endelig var opprullet? Ville han fornekte de veldige framskritt i læremåte og kirkeskikk som utmerker denne tid framfor alle tidligere århundrer?

Herrene ved spillebordet var ikke mindre høyrøstet. Her hørtes det nærmest ut som man ville gi kritikere rett, rikets situasjon var virkelig skandaløs, men årsaken var ikke opplysningen, og botemidlet var ikke religionen. Var ikke kongen på grensen til fanatisk religiøs? Hva hjalp det? Nei årsaken – ja, den visste man nok om. En av de unge herrene sa det rett ut: Med en eneveldig og sta skrulling ved statsrøret kunne denne stormen aldri ris av.

Magister Savonius hadde lagt armene over kors og betraktet det hele med fornøyelse. Festlarmen, de livlige bevegelsene og de blussende ansiktene la seg som en behagelig stimulans rundt hans allerede opphetete hjerne. Hva kom nå til å hende? Han skottet bort på prosten. Ganske riktig: Prosten hadde snudd ryggen til prestskapet og vendt seg til adelen. Han hadde sikkert fanget opp den krenkende ytringen om Gustaf IV Adolf. Det skulle bli interessant å se hvordan han reagerte. I sitt hjerte var han nok like kritisk som de andre. Ganske visst ba han regelmessig for kongen i husandakten, men Savonius hadde lagt merke til at han blant alle skålene denne kvelden ikke hadde utbrakt noen for kongen. Magisteren dro sine slutninger: Man kan nok be for sin uvenn, men man skåler ikke for ham.

Prosten slapp imidlertid å fullføre den kinkige oppgaven: å hevde lojaliteten og forsiktigheten i dette eneveldig styrte riket. Døren til gangen var gått opp. I den mørke åpningen sto en bonde. Støvlelene var hvite av støv, den bredbremmede hatten holdt han mellom sine grove hender, og de sprukne neglene boret seg nervøst inn i filten. Hans banking hadde druknet i larmen, og så hadde han dristet seg til å gå inn. Nå sto han der, tafatt og mysende, og prøvde å orientere seg i virvaret.

– Hvem søker du? ropte prosten. Det ble etter hvert stille i salen. Den fremmede slo øynene ned ansikt til ansikt med alle de undersøkende og misfornøyde blikkene, og svarte sakte:

– Det var egentlig sokneprest Hafverman – men ellers hvilken som helst prest ... Det er en som er syk, Johannes i Börsebo heter han. Men det hadde litt hast, for han har kanskje ikke så lenge igjen.

Hafverman hadde lagt hendene på ryggen og mønstret bonden, som han kjente. – Hvorfor søker du meg her, Petrus? spurte han.

Ærbødig, uten skygge av bebreidelse, svarte bonden:

– Jeg reiste de to milene til Nes og skulle hente soknepresten. Men der fikk jeg vite at soknepresten var reist til herr prosten. Så dro jeg hit. Nå ber jeg for Guds barmhjertighets skyld at soknepresten kommer snart, for Johannes talte alt i ørske da jeg fór.

Hafverman rynket pannen.

– Du, Petrus – Johannes i Börsebo hører jo egentlig hjemme i Ravelunda?

– Ja, men soknepresten vet jo at han har bodd hos oss siden han mistet sin hustru. Vi er svogre, han og jeg.

Hafverman løftet lettet sitt veldige hode og speidet ned mot enden av salen.

– Du, Warbeck, dette gjelder nok et av dine får! Det er best du tar deg av saken.

Det var lett å se på Warbeck at han ikke var særlig henrykt ved tanken på å gi seg i vei de to milene gjennom skogen nå i skumringen. Han unnskyldte seg med at det stedet Johannes i Börsebo nå var havnet, faktisk lå i Hafvermans menighet, i stikk motsatt retning av Ravelunda. Det var ukristelig å tenke seg at bonden som alt hadde kjørt fire mil, skulle bli nødt til å kjøre tilbake enda en vending. Hvis Hafverman tok soknebudet, kunne han siden reise direkte hjem. Både for prest og hest ble det mer lettvent.

– Og aller mest lettvent ble det for deg selv, min kjære venn! sa Hafverman spisst. Tror du forresten soknebudstellet flyr tilbake til prosten på englevinger? Eller skal jeg reise ned i morgen ene og alene med det? Jeg sender iallfall ikke kirkesølv med et hvilket som helst bud!

Presten løftet beroligende hånden.

– Vil det behage herrerne å moderere seg? Dere blir her. Gamle folk trenger nattesøvn. De unge får klare sliterarbeidet. Hvem av herrerne melder seg? Han så over mot kapellanene.

Det ble ganske stille i salen. Savonius kjente spørsmålets brodd rettet mot seg selv, men han så på mamsell Babette. Enda noen korte timer skulle festen vare – så ble hun igjen oppslukt av herregårdens stands-

messige verden der han ikke hadde adgang hver dag. Han ventet med svaret.

De andre ventet også. Det var derfor det ble så pinlig stille. Det glimtet noe i prostens øye.

– *Den ånden, mine herrer, har vi hatt tilstrekkelig av i vinter. Å kritisere øvrigheten er lett nok. Å ofre sin egen behagelighet er verre.* Men går det ikke frivillig, så går det på ordre. Magister Savonius! Du som er yngst her, får besørge forretningen og dra av sted straks. Han som skysser, går ut på kjøkkenet og får seg mat og drikke. Hedvig ber Stall-Erik ta seg av hesten. Og nå spiller Johan-Christofer for oss.

Som alltid var det noe betryggende definitivt i prostens ordre. Bonden i døren forsvant, Hedvig gled umerkelig ut og Savonius tok surt farvel med hele selskapet med et avmålt bukk. Johan-Christofer hadde alt lagt buen til strengene da han enda en gang fra døråpningen fanget inn den glade verden der inne med et mørkt blikk.

Magisteren kom opp på kapellanværelset temmelig ulykkelig og forpjuket. Dette kunne neppe kalles en respektfull behandling av en akademisk borger som attpåtil hadde sin magistergrad. Han angret nesten at han ikke hadde benyttet sjansen til å gå noen krokveier før med en gang å få en selvstendig stilling, som han nok ellers kunne ha hatt utsikt til. Men i en slags idealisme hadde han først ønsket å bli varm i klærne, og bare bedt om en vanlig kapellanstilling. Nå fikk han svi for sin romantiske dårskap. Han hadde absolutt ingen lyst til å gi seg ut i den mørke skogen nå. Han vregte av seg den blå prestekjolen og tok på seg den svarte i stedet. Prestekragen kom på plass, alterboken slengte han ned i en veske. Etter å ha rotet litt på skrivebordet fant han utkastet til den skrifttalen han hadde holdt i kirken sist søndag. Den fikk klare seg. Soknebudstellet lå i prostens leseværelse. Han svingte remmen til det sorte, timeglassformede etuiet over skulderen, tok hatt og slengkappe fra knaggen i gangen og gikk ut i den lune sommerkvelden.

Skyssbonden sto alt ferdig ved kjerra. Det var så vidt han hadde svelget den siste brødbiten. Stallgutten bar bort en tom vannbøtte. Alt var tydeligvis klart. Gjennom det åpne vinduet i prostegården hørtes musikk.

Nå begynner de å danse, tenkte Savonius. Og jeg drar til Sibir!

Da kjerra svingte ut under de store lindetrærne, lysnet han likevel litt. Det var tross alt sommernatt, linden strøk lekende sine knopper mot hattebremmen hans, og skumringen var fylt av duft og skjønnhet. Først var det lukten av mykt landeveisstøv og nyberget høy i den tette og varme luften mellom uthusenes grå vegger langs prestegårdsveien. Så kom et pust av tjære og vogn, smøring fra stallen og lukten av vannplanter og gjørme under steinbrua. I neste øyeblikk åpnet prestegårdsjordene seg, veien gikk rett mot nord i en lang utforbakke, en kjente alt en kald luftstrøm fra myrstrekningene, fuktig og stram og duftende av bjørk og starrgress. I skråningen til høyre lyste kirken gåtefullt hvit på høyden bortenfor bekkefaret. Tårnet reiste seg bredt og myndig, et verk av en eller annen byggmester i salig kong Fredriks tid. Sørsiden lå nå i skyggen med sine mørke vinduer tankefullt innsunkne i de tykke murene, men i vest og nord lyste den hvite muren som om den hadde klart å suge til seg alt det ubestemte lys som ennå brant blekt og vemodig borte i nordvest.

Savonius satt taus og tankefull og så på den hvite bygningen. Den svarte tårnhatten hadde hvite luker, og et par hvitmalte sikksakk-bånd flettet seg mellom de tjærete sponene. Konstruksjonen var både djerv og sirlig på en gang, og spiret reiste seg lekende mot himmelen. Arkitekten hadde visstnok vært en alminnelig bondebyggmester, opplært i gammeldagse tradisjoner. Naturligvis var den nye tids store fortrinn ganske åpenlyse, men magisteren kjente seg likevel ikke så sikker på at alt det gamle hadde vært nedsunket i et så fullkommen uopplyst mørke som han hadde trodd i Uppsala.

Nå kom skogen. Først var det prestegårdshavnen med moderlig beskyttende bjørker, avbeitet gress, svarte hull mellom tuene og en og annen einer som godt kunne konkurrere med sydens sypresser. De lignet begravellesgjester i et brudefølge, disse mørke einerne, tenkte Savonius. Hengebjørkenes tynne flor var brudesløret, de grasiøse småbjørkene der borte lignet småpiker i hvite strømper som står i klynge sammen og skotter bort mot herlighetene på middagsbordet. Men einerne, det var dødens ubudne drabanter. Sannelig, dette kunne bli stoff til et helt dikt!

O! Kunne Amors glade øye,
når skjelmisk han hymens fryd ...

– Kan presten si hvordan en skal få en hardt anfektet sjel til å tro nåden?

Savonius merket hvordan han hoppet til på setet. Det var bonden ved siden av ham som hadde brutt tausheten. Han måtte ha forstått at spørsmålet kom litt ubeleilig, for han fortsatte en smule usikkert:

– Ja, De må unnskyldte ... det var Johannes jeg mente ... han som er syk. Han er anfektet så vi frykter for hans forstand. Alvorlig vakt har han vært lenge, gudelig har han alltid levd i det ytre og nådemidlene bruker han, men nå er det disse anfektelsene som er kommet. Det er som om alt lys er blitt borte for ham. Han ser bare sine misgjerninger, han graver fram alt som har vært glemt og tilgitt i tredve år. Det er som djevelen har gitt ham forheksede briller til å se alt som er skrømt og falskhet – og Gud skal vite at han ser skarpt. Det er så en selv vrir seg under sin usselhet når en hører ham. Men nåden ser han ikke. Han har øyne som en katt til å se i mørket, men han er blind for lyset.

Savonius satt og så mot grøftekanten. Noen geiterams gled forbi som uvirkelige drømmeblomster. Hva skulle han svare? Hva var det han var kommet opp i? Først gjaldt det å få et lite pusterom så han fikk tid til å tenke seg om.

– Har dere forsøkt å lese noe oppbyggelig for ham? sa han litt nølende.

– Lese? Bonden hørtes forundret ut. – Lese, det gjør vi naturligvis alltid hjemme, Og vi har lest mye for ham nå i det siste. Både Skriften og Salmeboken og Sjeleskatten. Men når et menneske er blitt slått med blindhet, slik som Johannes, da ser det bare trussel og dom og straff hva en så leser. Og vi er ulærde folk i Hyltamålen. Men nå tenkte vi at presten, som er en lærd mann, kunne undervise Johannes grundig om nådestandens kjennetegn hos en omvendt synder. Da må han jo forstå at han ikke kan være i slik sjelenød som han selv tror.

Savonius satt sammensunken. Hva var det de ventet av ham? Under- vise om nådestandens kjennetegn hos en omvendt synder! Han hadde aldri i sitt liv hørt tale om noe slikt.

Han begynte å grave i hukommelsen. Brede, brune lærbind med

tittelfelt i sort danset forbi ham. Noe videre grundig hadde han aldri tatt det med teologien. Det var de store filosofene som hadde interessert ham mest. Men i hele Leibniz' Theodicée kunne han ikke huske en eneste linje som hadde det minste grunn med dette å gjøre. I grunnen kunne han sette en tykk strek over alt det han hadde lest – kanskje unntatt Concordia Pia. Der sto det ganske bestemt noe om de forskrekkede samvittigheters angst. Men hva var det egentlig? Han angret at han hadde studert akkurat Concordia Pia så slurvete. Men han hadde alltid betraktet bekjennesskriftene som middelalderens etternølere, forståelige bare på bakgrunn av pavetidens mørke. Men her i Ödesjö var mørket kanskje fremdeles like tykt? Kanskje det var behov for så grove midler som *theologia orthodoxa et vere lutherana* for å få bukt med det?

Men nå var det jo liten hjelp i slike kirkehistoriske refleksjoner. Her gjaldt det først og fremst å redde seg ut av situasjonen med anseelsen i behold. Hva skulle han nå egentlig si når han kom inn til den syke?

Skriftetalen! Med forferdelse tenkte han på det utkastet han hadde tatt med seg i lærvesken. En poetisk betraktning av naturens skjønnhet som en åpenbaring av Forsynets vise og allgode verdensstyre. Meget fint, og vakkert tredelt: Først en påminning om liljene på marken som avglansen av et uskyldig hjertes renhet, så en erindring om den udødelige sjels vekst i dyd gjennom iherdig arbeid i sjelens urtegård og til sist en øm formaning til å la seg bevege til det sømmelige og rene gjennom Guds vise mildhet. På midtsommerdagen hadde denne talen vært riktig oppløftende i den sollyse og bjørkeløvduftende kirken, og mamsell Babette hadde etterpå latt ham forstå at herr magisteren sikkert hadde både talent og dikterevne som hun håpet snart ville bli verdsatt etter for-tjeneste. Men her! Den ulykkelige kapellanen så hjelpeløst framfor seg.

Veien hadde delt seg og smalnet. En bratt bakke førte opp i åsen. Marken var steinet og full av morenegrus, ingen grøfter var å se lenger, berg og blåbærris nådde like fram til hjulsporene. Det var som om villmarken fra begge kanter trengte på for å oversvømme og drukne den hjelpeløse lille veistrengen som menneskehender hadde spent gjennom urskogen. Rundt omkring sto granene himmelhøye og innfiltret i hverandre, fylt av sort mørke som tittet fram under granbaret med onde øyne.

Det var sikkert midnatt nå. En ensom fugl ropte, og de enkelte trærne smeltet sammen til en eneste avvisende og fiendtlig masse. Savonius syntes at de legemliggjorde hele denne uhyggelige historien som han mot sin vilje var blitt kastet inn i. Et eller annet sted der inne i den dype skogen lå altså dette gale mennesket som han skulle forsøke å trøste og berolige. Hadde han vært en fri student, hadde han ganske enkelt hoppet av kjerra. Men nå var han kapellan hos prostens Faltin, og hadde et omdømme å forsvare – eller i det minste muligheten til omdømme og karriere. Så han knyttet nevene under kappen, strammet seg opp og bestemte seg for å vise at han var situasjonen voksen.

Det lysnet langsomt i nord. De var ikke ferdig med stigningen ennå. Av og til gikk de oppover en bakke mens den tomme kjerra humpet og skranglet over steinene. Det var lenge siden de hadde møtt noen grunder. Det lot til at skogen var svært dyp.

I nattekjøligheten og skogluften var magisteren blitt ganske edru. Han kjente seg trett i beina, men hjernen var nesten uvirkelig klar. Noen ganger forsøkte han seg med et spørsmål til skyssbonden for å få litt mer greie på den syke. Innimellom prøvde han å tenke ut en ny skriftetale.

– Nå kan presten få sitte på helt fram. Nå bærer det nedover.

Savonius så opp. De hadde tydeligvis nådd det høyeste punktet på Hedingåsen. Foran seg så han ås etter ås i blånende uendelighet. I nordøst sto himmelen alt varmt gulrød under skybanken. Et vann lyste langt borte midt i skogmørket, og en tynn skodde steg opp fra myra.

Magisteren svingte seg opp i kjerra igjen. For andre gang denne underlige natten kjente han seg i harmoni med tilværelsen takket være naturen. Skogen var ingen fiende lenger. Også denne gudsforlatte utbygda hadde sin skjønnhet. Nå gjaldt det bare å klare den syke. Det var enda en brodd som satt igjen i hjertet.

Veien var en anelse bredere igjen. Stier kom til, noen plasser dukket fram i skogen, og den trette hesten, som hadde fått kjenning av stallen, lunket raskt nedover. Noen åpninger i skogen varslet om bebyggelse. Så fikk de øye på et grått uthus, veien rundet hjørnet av det, og bakenfor, midt på nakne bakken, lå et nesten kubeformet våningshus i to etasjer med små, kvadratiske vinduer. Taket skrånnet svakt, og solide planker var spikret over hjørnene så de liknet kantede hjørnepilarer.

Savonius hadde akkurat satt foten på hjulnavet da døren ble revet opp innenfra og en forvåket kvinne med hårtjafsene nede i pannen kom ut.

- Så kom dere likevel! Gud være lovet!
- Han lever vel? spurte bonden med angst i stemmen.
- Ja, men det har vært nesten mer enn han kunne klare. At dere kom til slutt likevel! Velkommen, prest, Gud velsigne ham som kom. Kom nå inn.

Hun var alt inne. Savonius oppfattet så vidt at det var jordgulv i gangen. I neste øyeblikk sto han i rommet til venstre, en storstue av det vanlige slaget, som fylte halve huset. De tre ytterveggene hadde hver sitt lille, lave vindu. Et blekt lys skinte inn fra nord, men det var likevel svært mørkt. Luften var uutholdelig tykk. Den syke hadde tydeligvis ligget lenge der inne. Kroppslukt, uluftede sengefeller, matrester og smurt lær var noen av ingrediensene i den kvelende atmosfære som fikk magisteren til å rygge tilbake. Men han tok seg sammen.

I hjørnet borte til venstre sto en uttrekkssofa fylt av tepper og feller i vill uorden. Den syke lå med det ene kneet opptrukket. Bakom kunne en bare se en arm som var strakt opp, en unaturlig smal og hvit underarm med blå årer, kronet av en rent vanskapt stor hånd med hardbarket skinn, svarte porer og sprukken hud. De knudrete fingrene så ut til å ville gripe noe i luften. Med vill kraft sprikte de til hver sin kant, boret seg inn i det tomme intet, krummet seg som rovfuglklør og åpnet seg igjen for å gjenta den samme pinlig meningsløse bevegelsen.

For andre gang tok Savonius seg sammen. Han rev med vold og makt blikket vekk fra den kjempende hånden og lot det gli over detaljene rundt omkring: veggens blå og sorte stokker, spyttekoppen ved hodegjerdet fylt av et par einerkvister og en masse stinkende oppspytt, den gamle stolen med noen slitte bøker og en vannmugge på krakken.

Han trådte noen skritt nærmere og hørte sin egen stemme hilse et forsiktig: Guds fred!

Kjempehånden sank ned, og et ansikt hvor det hvite i øynene lyste, dukket fram i halvmørket lengst inne i hjørnet. Øynene var vidåpne av redsel, håret klistret seg fast i angstsvetten, den forvridde munnen var som et sort hull der en kunne skimte to gule tenner.